

Okupatorjevo šolstvo v ptujskem okrožju 1941–1945

Irena Mavrič-Žižek*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 94:37(497.4Ptuj)"1941/1945"

Irena Mavrič-Žižek: Okupatorjevo šolstvo v ptujskem okrožju 1941–1945. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 87=52(2016), 4, str. 63–84

Avtorica v svojem prispevku obravnava okupatorjevo šolstvo v ptujskem okupacijskem okrožju, ki je imelo vodilno vlogo v procesu ponemčevanja slovenskega prebivalstva. Posebej obravnava okupatorjevo šolsko mrežo, učni kader, usodo slovenskih učiteljev, obisk in vsebino pouka v okupatorjevih šolah.

Ključne besede: okupacija, ptujsko okupacijsko okrožje, Štajerska domovinska zveza, otroški vrtci, žetveni vrtci, šole, šolski urad, pooblaščenec za šolstvo, gimnazija, pletarska šola

1.01 Original Scientific Article
UDC 94:37(497.4Ptuj)"1941/1945"

Irena Mavrič-Žižek: The Educational System of the Occupying Forces in the Ptuj District in the period between 1941 and 1945. Review for History and Ethnography, Maribor 87=52(2016), 4, pp. 63–84

The author discusses the educational system of the occupying forces in the Ptuj occupation district that played the leading role in the process of Germanisation of the Slovene nation. The school network and the teaching staff of the occupying forces are thoroughly described, as are the faiths of the Slovene teachers, the pupils' attendance and syllabus contents.

Key words: occupation, Ptuj occupation district, "Steirischer Heimatbund", kindergarten, "harvest kindergartens", schools, school office, educational representative, gymnasium, wickerwork school

* dr. Irena Mavrič-Žižek, muzejska svetovalka, Muzej narodne osvoboditve Maribor, Ulica heroja Tomšiča 5, 2000 Maribor, Slovenija

Osrednjo vlogo v procesu ponemčevanja slovenskega prebivalstva v zasedenih pokrajinah med vojno je nemški okupator zaupal šolstvu. Otroški vrtci in šole so postale »osnovne postojanke za prevzgojo slovenskih otrok in mladine v nacističnem duhu« ter »poroki za uresničitev jezikovnega načrta«. Franz Steindl¹, zvezni vodja Štajerske domovinske zveze (ŠDZ), je zanje v začetku leta 1942 dejal, da so bile to »trdnjave nacionalnopolitičnega hotenja«. Namestnik šefa civilne uprave, vladni svetnik dr. Otto Müller Hacias pa je v članku »Zwei Jahre deutsche Verwaltung«, objavljen v Marburger Zeitung 12. aprila 1943, zanje zapisal, »da se z njimi prične in konča proces regermanizacije – jezikovne osvojitve Spodnje Štajerske«.² »Šolstvu je veljala tudi posebna skrb šefa civilne uprave«, kakor je to še posebej poudaril Michael Strobl, vodja šolskega urada pri Zveznem vodstvu Štajerske domovinske zveze (ŠDZ) v knjigi »Der Aufbau des Schulwesens in der Untersteiermark« oktobra 1941, ko je omenil Hitlerjevo naročilo šefu civilne uprave na Spodnjem Štajerskem dr. Siegfriedu Uiberreitherju³, da mora »nemštvu znova vrnjeno Spodnjo Štajersko napraviti tako nemško, kot je ostala Štajerska«.⁴ Nacistična okupacija slovenske Štajerske leta 1941 je pomenila prelomnico v zgodovini slovenskega šolstva. V šolskih učilnicah je za štiri leta utihnila slovenska beseda, slovenska mladina pa je bila podvržena grobem ponemčevanju. To naj bi se začelo že v otroških vrtcih in

¹ Franz Steindl, učitelj telovadbe, rodil se je 5. marca 1911 v Eisenerzu. Leta 1935 je postal štabni vodja SA-Brigade 9, leta 1937 pa je prevzel naloge organizacijskega vodje NSDAP v pokrajinskem vodstvu za Štajersko. Leta 1940 se je boril na Norveškem, med okupacijo Spodnje Štajerske je postal zvezni vodja Štajerske domovinske zveze. Jeseni 1944 je bil imenovan za poveljnika enot Volkssturma ter je padel konec marca 1945 v obrambnih bojih pri Rechnitzu na Gradiščanskem; v: Irena Mavrič-Žižek, Nacistična okupacija Spodnje Štajerske (dalje navajam Mavrič-Žižek, Nacistična okupacija Spodnje Štajerske), v: *Skozi čas, Zbornik Muzeja narodne osvoboditve Maribor za leto 2006*, ur. Marjan Matjašič, Muzej narodne osvoboditve Maribor 2006, str. 140.

² Tone Ferenc, *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945* (dalje navajam Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika), Maribor 1968, str. 791.

³ Dr. Siegfried Uiberreither, pravnik, rojen leta 1908 v Salzburgu. Med študijem prava v Gradcu, je leta 1930 postal sekretar območne bolniške blagajne za južno in vzhodno Štajersko. Tri leta kasneje pa je bil imenovan za organizacijskega sekretarja delovne skupnosti bolniške blagajne za Štajersko. Bil je pripadnik Štajerske domovinske brambe – Steirische Heimatschutz, leta 1931 pa se je priključil oddelkom SA, v katerih je leta 1937 prevzel njihovo izobraževanje. Maja 1938 je postal pokrajinski vodja NSDAP in državni namestnik za Štajersko. V letih 1941–1945 je opravljal naloge šefa civilne uprave na Spodnjem Štajerskem. Ob koncu vojne je pobegnil v Gradec ter se v kraju Murau predal Angležem. Bil je priča na nürnberškem procesu. Med pripravami za vrnitev v Jugoslavijo mu je uspelo pobegniti iz Dachaua. Pod tujim imenom je živel v Nemčiji do svoje smrti leta 1984; v: Mavrič-Žižek, Nacistična okupacija na Spodnjem Štajerskem, str. 126.

⁴ Marjan Žnidarič, *Okupatorjevo šolstvo na slovenskem Štajerskem 1941–1945* (dalje navajam: Žnidarič, Okupatorjevo šolstvo na slovenskem Štajerskem), v: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, letnik 76 – Nova vrsta 41, števil. 3–4, Maribor 2005, str. 444.

v šolah ter se nadaljevalo v jezikovnih tečajih za odrasle v krajevnih skupinah ŠDZ, v šturmihih vermanšafta ter v enotah nemške mladine (Deutsche Jugend).

Pred vojno v ptujskem okraju ni bilo otroških vrtcev. To je potrdil tudi Fritz Bauer⁵ ob prevzemu okrožnega vodstva ŠDZ na Ptuj 18. septembra 1941.⁶ Do konca leta 1941 so nemške okupacijske oblasti v ptujskem okupacijskem okrožju⁷ ustanovile 12 otroških vrtcev. Fritz Bauer je v dopisu, ki ga je 18. decembra 1941 poslal zveznemu vodji ŠDZ Franzu Steindlu, med drugim zapisal, da mu je uspelo v zelo kratkem času urediti otroške vrtce v Leskovcu v Halozah, v Makolah, v Tomažu pri Ormožu, v Cirkulanah, Vitomarcih, na Ptujski gori, v Malni, v Cirkovcah, Marjeti na Dravskem polju, v Vidmu, na Hajdini, zadnjega, dvanajstega, pa so svečano odprli 15. decembra v Lenartu. Nadalje je poročal, da bodo do 15. februarja 1942 uredili še 7 vrtcev: v Žetalah, v Zavrcu, Gorišnici, v Lovrencu na Dravskem polju, v Vintarovcih, v Ormožu in na Ptuj, tako da bo imelo okrožje spomladi 19 vrtcev. V dopisu mu je tudi sporočil, da so v Miklavžu, v Središču, v Svetinjah ter v Cerkvjenjaku našli primerne prostore za vrtce in da bodo z gradbenimi deli začeli spomladi, primerne prostore pa še iščejo pri Sv. Trojici, v Voličini, Majšperku, Zlatoličju, Markovcih in v Veliki Nedelji. Otroška vrtca se ne bosta uredila v krajevnih skupinah ŠDZ Podlehnik in Vurberk, saj zaradi razseljenosti prebivalstva po goricah ne morejo zajeti potrebnega števila otrok. Svoj dopis je zaključil, da so ženski uradi v vseh krajevnih skupinah ŠDZ, kjer še ni otroških vrtcev, že organizirali otroške igralne skupine, v katerih so zajeli otroke v starosti od 2 do 6 let. Do konca leta 1941 je bilo tako v igralnih skupinah v ptujskem okrožju zajetih okoli 1200 otrok.⁸ Število otroških igralnih skupin se je v naslednjih

⁵ Fritz Bauer, rojen leta 1911 v Gradcu, član NSDAP. V začetku okupacije je bil najprej politični komisar okraja Ptuj – podeželje, od 1. julija 1941 pa politični komisar celotnega ptujskega okupacijskega okrožja. Februarja 1942 je postal deželni svetnik (Landrat) ptujskega okrožja. V septembru 1941 je v ptujskem okrožju prevzel tudi okrožno vodstvo ŠDZ. Po odhodu okrožnega vodje ŠDZ za ljutomerski okraj, ing. Romana Nemca v nemško vojsko septembra 1944 je prevzel še vodenje ŠDZ za ljutomerski okraj; v: Mavrič-Žižek, *Nacistična okupacija Spodnje Štajerske*, str. 129.

⁶ Arhiv Muzeja narodne osvoboditve Maribor (dalje navajam: AMNOM), fond: St. HB. Kreisführung Pettau, šk. K 10/7, Dopis: An alle Ortsgruppenführer!, Pettau, 22. september 1941.

⁷ Ptujsko okupacijsko okrožje je poleg mestne občine Ptuj in okraja Ptuj – okolica zajelo še občine Lenart v Slovenskih goricah, Cerkvjenjak, Jurovski Dol, Benedikt, Sv. Trojico, Voličino iz okraja Maribor – levi breg, občino Rače in Makole iz okraja Maribor – desni breg ter občini Žetale in Stoperce iz okraja Šmarje pri Jelšah. Obsegalo je 1110 km², junija 1941 je imelo 41 občin, oktobra istega leta pa so v njih prebivali 107.104 prebivalci; v: Mavrič-Žižek, *Nacistična okupacija Spodnje Štajerske*, str. 129.

⁸ AMNOM, fond: St. HB. Kreisführung Pettau, šk. K 10/1, Dopis, 18. december 1941 in šk. K 12/2, mapa: Führungsamt I, Dopis: 12 neue Dauerkindergärten im Kreis Pettau; Otroški vrtec se je moral ustanoviti v vsaki krajevni skupini ŠDZ, kjer je bilo v razdalji pol ure hoda 30 primernih otrok.

letih okupacije še povečalo. V letu 1943 je bilo v okrožju že 39 igralnih skupin. Med vojno so nacisti v ptujskem okrožju ustanovili 36 stalnih otroških vrtcev, ki so lahko sprejeli okoli 1000 otrok, poleg teh pa so v času velikih kmečkih del ustanovili tudi tako imenovane »žetvene vrtce«. V letu 1943 je bilo ustanovljenih 13 »žetvenih vrtcev, v katerih je bilo dnevno okoli 1300 otrok kmetov in viničarjev. Za otroke v vrtcih je leta 1944 skrbelo 46 otroških vrtnaric.⁹ Obisk otrok pa je v letu 1944 začel upadati; konec oktobra 1944 je vrtce obiskovalo le še 400 otrok. Zaradi premajhnega števila otrok so morale v jeseni 1944 okupacijske oblasti zapreti otroške vrtce v Žetalah, Ivanjkovcih in Sv. Trojici, v prostore otroškega vrtca v Veliki Nedelji so naselili delavce, zaposlene pri utrjevalnih delih, prostore otroškega vrtca v Cirkulanah pa so spremenili v ambulanto.¹⁰

V ptujskem okraju so šole prenehale s poukom 2. aprila 1941. Jugoslovanski minister za prosveto Miša Trifunovič je v strogo zaupni brzojavki z dne 31. marca 1941 odredil, da se zaradi vojne nevarnosti do nadaljnjega takoj ukine pouk v vseh javnih in zasebnih šolah. Banska uprava v Ljubljani pa je 9. aprila odredila, da se učencem na šolah zaradi izrednih razmer izdajo na osnovi letnih ocen spričevala, datirana s 1. aprilom 1941, ter da odpadejo maturitetni izpiti.¹¹ Takoj po prihodu v ptujski okraj je okupator ukinil vse osnovne, srednje in strokovne šole, učitelje in profesorje pa odpustil iz službe. Šole, izključno kot nemške ustanove, je odprl šele po prihodu zadostnega števila učiteljev iz Avstrije. Med vojno je bilo okupatorjevo šolstvo urejeno v okviru štirih osnovnih načel, ki jih je sprejelo Zvezno vodstvo ŠDZ spomladi leta 1941. V deželi se ustanovijo samo nemške šole, pouk bo samo v nemškem jeziku, ne bo dvojezičnega pouka, ne manjšinskih šol, delo šole in delo organizacije Nemške mladine bo povezano, šola pa postane središče celotnega ponemčevalnega procesa.¹² Skupaj s štabi okrajnih političnih komisarjev so na slovensko Štajersko aprila 1941 prišli tudi pooblaščenca, ki so bili odgovorni za šolstvo na območju posameznega okraja. Pooblaščenec za šolstvo pri okrajnem političnem komisarju

⁹ AMNOM, fond: St. HB. Kreisführung Pettau, šk. K 11/6, Kindergarten, Pettau, 30. 10. 1944 in Dopis, 8. avgust 1944; šk. K 10/8, 5. Dauerkindergärten in den letzten 4 Wochen neueröffnet, Pettau, 2. 10. 1943.

¹⁰ AMNOM, fond: St. HB. Kreisführung Pettau, šk. K 11/6, Kindergarten, Pettau, 30. 10. 1944; Irena Mavrič-Žižek, Cirkulane v času nacistične okupacije in osvobodilnega boja (dalje navajam: Mavrič-Žižek, Cirkulane v času nacistične okupacije); v: *Cirkulane Svet Belanov*, ur. Cirkulane 2005, str. 166.

¹¹ Marjan Žnidarič, Okupatorjevo šolstvo na slovenskem Štajerskem, str. 444.

¹² Der Aufbau des Schulwesens in der Untersteiermark, (dalje navajam: Der Aufbau des Schulwesens), Graz 1941, str. 7.

za Ptuj – mesto je bil učitelj Kurt Lechner,¹³ pri političnem komisarju za okraj Ptuj – podeželje pa učitelj Erich Brandl.¹⁴ Glavna naloga obeh pooblaščenecv pri političnih komisarjih je bila pripraviti vse potrebno za začetek pouka, razen tega pa so poskrbeli tudi za zavarovanje šolskega inventarja, za prihod in nastavev prvih nemških učiteljev na šole.¹⁵ Po združitvi obeh okrajev v ptujsko okupacijsko okrožje 1. julija 1941 je postal pooblaščenec za šolstvo Erich Brandl. To funkcijo je opravljal vse do 15. novembra 1942, ko je bil premeščen v Gradec, kjer je postal šolski svetnik za okrožje Gradec – podeželje. Za kratek čas je naloge pooblaščenca za šolstvo prevzel Kurt Lechner, po njegovem vpoklicu v nemško vojsko, konec februarja 1943, je bil za pooblaščenca imenovan učitelj Helmut Kersch,¹⁶ od julija 1943 pa Karl Rothbart,¹⁷ ravnatelj meščanske šole v Ptuju.¹⁸ Vodja okrožnega šolskega urada je bil do konca februarja 1943 Kurt Lechner, za njim je urad prevzel Helmut Kersch. Njegov namestnik je bil Alfred Khiel,¹⁹ ki je bil v uradu zadolžen za nadzor nad šolami. Po odhodu Helmuta Kerscha v nemško vojsko je julija 1943 prevzel tudi vodenje urada.²⁰ Naloge urada je Alfred Khiel opravljal do februarja 1945, nato je urad do

¹³ Kurt Lechner, učitelj, rojen 11. septembra 1908 v Radkersburgu. Bil je član NSDAP. Do februarja 1943 je v ptujskem okrožju vodil tudi urad za mladino (Amt Jugendführung); v: Irena Mavrič-Žižek, *Ptujsko okrožje 1941–1945* (dalje navajam: Mavrič-Žižek, *Ptujsko okrožje*), magistrska naloga, Filozofska fakulteta v Ljubljani 2007, str. 38.

¹⁴ Erich Brandl, učitelj, rojen 3. decembra 1905, član NSDAP, od leta 1938 vodja celice NSDAP v krajevni skupini St. Ulrich, 15. novembra 1942 je bil imenovan za šolskega svetnika okrožja Graz – Land; v: Mavrič-Žižek, *Ptujsko okrožje*, str. 38.

¹⁵ *Der Aufbau des Schulwesens*, str. 7; Ferenc, *Nacistična raznarodovalna politika*, str. 790 in 791.

¹⁶ Helmut Kersch, strokovni učitelj, rojen 14. junija 1904 v Mariboru, od leta 1943 član NSDAP; v: Mavrič-Žižek, *Ptujsko okrožje*, str. 37.

¹⁷ Karl Rothbart, učitelj za ljudske in meščanske šole, rojen 31. julija 1900 v kraju Pacher, Kreis Weiz. Od leta 1933 član NSDAP v krajevni skupini Murau, od leta 1938 pa je bil vodja celice NSDAP v kraju St. Ulrich, kjer je poučeval na ljudski šoli. Med okupacijo je bil direktor meščanske šole za dekleta v Ptuju, poleg tega pa je na ptujski gimnaziji poučeval še tehnični pouk-izdelovanje letalskih modelov; v: Mavrič-Žižek, *Ptujsko okrožje*, str. 37; Irena Mavrič, *Ptujska gimnazija med okupacijo* (dalje navajam: *Ptujska gimnazija med okupacijo*); v: *Zbornik ob 125-letnici ptujske gimnazije*, ur. Vlado Horvat, Gimnazija Ptuj 1994, str. 101.

¹⁸ Arhiv zgodovinskega oddelka Pokrajinskega muzeja Ptuj Ormož (dalje navajam: AZG PMPO), fasc: Landrat, mapa: Amtliche Nachrichten, šte. 27, 3. december 1942; AMNOM, Befehlsblatt, März 1943, Folge 3, str. 3; Befehlsblatt, Juni 1943, Folge 6, str. 136; Befehlsblatt, Juli 1943, Folge 7, str. 165.

¹⁹ Alfred Khiel, nadučitelj, rojen 26. junija 1905 v kraju Turnau in Böhmen. Pred okupacijo je živel v kraju Lieboch pri Gradcu. Med okupacijo je poučeval na ljudski šoli v Majšperku, kjer je v omenjeni krajevni skupini ŠDZ vodil tudi mladinski urad; v: AMNOM, fond: St. HB. Kreisführung Pettau, šk. K 10/15, mapa: Ortsgruppe Monsberg, Fragebogen Alfred Khiel.

²⁰ AMNOM, Befehlsblatt, Juli 1943, Folge 7, str. 165.

konca vojne vodil Wilhelm Riedl.²¹ V okrožnem šolskem uradu so bili še: Hans Moser,²² ki se je ukvarjal s pripravo in izpeljavo tečajev za učiteljske pripravnike; Helena Landstätter,²³ strokovna sodelavka, zadolžena za gospodinjski pouk in ročno delo na šolah; Peter Copony,²⁴ ki je vodil protokol, hkrati pa je bil odgovoren za pripravljane mesečnih poročil o delu urada ter za pisanje in izdajo uradnega šolskega glasila »Amtliche Nachrichten der Schulbeauftragten des Landkreises Pettau«, ter Beno Brumen, ki je bil poleg vodenja arhiva šolske pisarne zadolžen še za nabavo šolskih učbenikov in učil.²⁵

Šolski urad je med vojno za učitelje ptujskega okrožja organiziral izobraževalne taborne. V letu 1944 so v času med 7. do 14. julijem potekali tabori v Sv. Trojici, v Podlehniku in v Podgorcih. V Sv. Trojici se je tabora udeležilo 20 učiteljic, vodila pa sta ga učitelj Hans Moser ter okrožna voditeljica za šport Herta Kwett.²⁶ Udeleženske so se na taboru seznanile z razvojem športa, s športno opremo in orodjem ter z ureditvijo športnih igrišč. Na taboru v Podlehniku, ki ga je vodil direktor meščanske šole Karl Rothbart, so udeleženci spregovorili o vprašanih židovstva, rasnih vprašanih ter o državi Nemčije v vojni. Na taboru v Podgorcih, vodil ga je učitelj Alfred Khiel, so udeleženci spoznavali spodnještajersko deželo. O geološki preteklosti pokrajine in o zgodovinskih najdbah je udeležencem spregovoril študijski svetnik, profesor na ptujski gimnaziji dr. Feliks Göhlert,²⁷ opravili pa so tudi izlete na Borl, v Ormož in Tomaž.²⁸

²¹ AMNOM, Befehlsblatt, Januar/Februar 1945, Folge 1–2, str. 8 in 9.

²² Hans Moser, nadučitelj, rojen 30. novembra 1891 v kraju Bad Aussee, član NSDAP. Pred okupacijo je živel v kraju Öblarn. Med okupacijo je poučeval na ljudski dekliški šoli v Ptujju; v: Mavrič-Žižek, Ptujsko okrožje, str. 37.

²³ Helena Landstätter, strokovna učiteljica, pred okupacijo je živela v kraju Kapfenberg. Med vojno je poučevala na dekliški meščanski šoli v Ptujju; v: Der Aufbau des Schulwesens, str. 109.

²⁴ Peter Copony, nadučitelj, pred okupacijo je živel v kraju Ligist, med okupacijo je poučeval na deški mestni šoli v Ptujju, konec septembra 1943 je bil vpoklican v nemško vojsko; v: Der Aufbau des Schulwesens, str. 107; AZG PMPO, fasc. Landrat, Amtliche Nachrichten št. 15, 4. oktober 1943, str. 1.

²⁵ AZG PMPO, fasc. Landrat, mapa: Amtliche Nachrichten, št. 4, 11. marec 1943.

²⁶ Herta Kwett, učiteljica, pred okupacijo je živela v Gradcu. Med okupacijo je poučevala na ljudski šoli na Hajdini. Septembra 1944 je zapustila šolo; v: Der Aufbau des Schulwesens, str. 109; AZG PMPO, fasc. Landrat, Amtliche Nachrichten, šte. 2, 27. september 1944, str. 4.

²⁷ dr. Feliks Göhlert, profesor biologije, geografije in matematike, rojen 2. avgusta 1904 v Feldsbergu. Pred okupacijo je poučeval na Staatliche Oberschule für Jungen Wien XXVI, med okupacijo pa na ptujski gimnaziji. Poleg poučevanja je bil zadolžen za vodenje mestnega muzeja na Ptujju, bil pa je tudi sodelavec v uradu za kulturo v okrožnem vodstvu; v: Irena Mavrič, Ptujška gimnazija med vojno, str. 101.

²⁸ AMNOM, fond: st. HB. Kreisführung Pettau, šk: K 10/2, mapa: Führungsamt I; AZG PMPO, fasc. Landrat, mapa: Amtliche Nachrichten, št. 9, 17. junij 1944.

1/41.

Amtliche Nachrichten

der Schulbeauftragten des Landkreises Pettau

Folge 1/41	12. Sept. 1941.
------------	-----------------

Inhalt:

1. Herausgabe der "Amtlichen Nachrichten"
2. Sprechstunden der Kreis schulbeauftragten
3. Schüler - und Klassenzahlen, Meldung
4. Stundenpläne, Stundentafel
5. Erfassung der Anfänger
6. Amtsschriften
7. Schulleistertagung
8. Schülerhefte und - Federn
9. Lesehefte
10. Klassenführerlager der Deutschen Jugend
11. Dienstwohnungen der Erzieher
12. Sprachkurse
13. Dienststempel
14. Privatpost in der Schulkanzlei
15. Räumung der Dienstwohnungen
16. Fibel, Blanke, Pettau
17. Bezug des ID .

Termine:

Punkt 3 bis 20.9.1941.
 Punkt 4 bis 20.9.1941.
 Punkt 15 bis 20.9.1941.

1. Herausgabe der "Amtlichen Nachrichten":
 An Stelle der bisherigen Rundschreiben usw. erscheinen künftig die "Amtlichen Nachrichten" /AN/, die bei Bedarf erscheinen werden. Die AN sind sofort nach Erhalt in das Briefbuch einzutragen, der Vordruck an der rechten oberen Ecke ist auszufüllen. Die Kenntnisnahme ist von allen Erziehern der Schule unterschriftlich, unter Beifügung des Datums, zu bestätigen. Die Ablage erfolgt in einem eigenen Ordner.

2. Sprechstunden der Kreis schulbeauftragten:
 Schulbeauftragter Pettau-rechts: Montag von 9 bis 12 und von 15 bis 18 Uhr.
 Schulbeauftragter Pettau-links : Dienstag von 8 bis 12 und von 15 bis 18 Uhr.
 Zu allen anderen Zeiten ist es unwahrscheinlich, den Schulbeauftragten anzutreffen, es kann dies aber in besonders dringenden Fällen versucht werden.

Engelangt am: 15/9, 1941
 Zahl: 1.
 Zur Kenntnis gesommen:
 Kommandant, 15/9, 41
 Spitz, 15.7.41.
 Zank. 15.9.41.
 Hlbing 16/9 41

Slika 1: Glasilo šolskega pooblaščenca v ptujskem okupacijskem okrožju. Arhiv zgodovinskega oddelka Pokrajinskega muzeja Ptuj Ormož.

Okupatorjev učni kader je prišel na slovensko Štajersko v treh skupinah. V prvi, ki je štela 15 moških, so bili pooblaščenca za šolstvo v štabih političnih komisarijev. V drugi skupini je bilo 150 štajerskih učiteljev, ki so bili porazdeljeni po posameznih krajevnih skupinah z nalogo, da organizirajo nemško šolstvo, učitelji tretje skupine pa so začeli prihajati na šole v začetku maja 1941.²⁹ Prvi

²⁹ Žnidarič, *Okupatorjevo šolstvo na slovenskem Štajerskem*, str. 447. Okrajni pooblaščenca za šolstvo so na slovensko Štajersko prispeli 14. in 15. aprila 1941, potem ko so opravili poseben enotedenski tečaj v Wetzelsdorfu pri Gradcu, kjer so jih pripravili za posebne naloge v šolstvu, ki so bile pred njimi. Prvi transport druge skupine učiteljev je prispel 23. aprila 1941, po opravljenem tridnevem tečaju v betnavskem gradu in v Svecini so bili 26. aprila predstavljeni Hitlerju ob njegovem obisku v Mariboru. Drugi transport druge skupine učiteljev je na slovensko Štajersko prispel 25. aprila. Na nekajdnevem pripravljalnem tečaju v betnavskem gradu pa so bili pred nastopom učiteljske službe na slovenskem Štajerskem tudi učitelji tretjega transporta.

nemški učitelji, Karl Rothbart, Franz Kleindienst in Josef Rametzhofer, vsi iz Deutschlandsberga, so prispeli v Ptuj že 26. aprila 1941. Čeprav je nemška šolska mreža zaživela šele z novim šolskim letom, septembra 1941, se je nemški pouk na šolah v Ptujju začel že 29. aprila, na podeželskih šolah pa v maju 1941.³⁰ Kakšna je bila šola v prvih mesecih okupacije, nam v svojih spominih opisuje Branko Voljč: »Kmalu po veliki noči je nova oblast na novo uredila šolanje. Vse nenemške šoloobvezne otroke v Ptujju so razdelili v dve skupini: mlajšo, do deset let, in starejšo nad 10 do 15 let /.../ ne glede na to v kakšno šolo in v kateri razred si hodil. Naš razred je imel pouk v Mladiki, v lepem vremenu pa v paviljonu v mestnem parku. Ko se je otoplilo, so nas prestavili na stadion v Ljudskem vrtu. Urnik je bil sestavljen iz treniranja nacističnega pozdrava, iz kričanja Sieg-Heil, iz učenja na pamet različnih zgodbic iz predmetnika za vrtec (n. pr. štetje v pesmici), osnovni predmet pa je bilo petje koračnic in korakanje. Pri tem so bili učitelji izredno temeljiti. Še danes /.../ se spominjam pesmi Die blauen Dragoner ... ter pesmi, ki se je začinjala z besedami Die fahnen hoch ... Med tem, ko so slovenske otroke trenirali na tak način so imeli nemški otroci normalno šolanje z normalnim predmetnikom«. Midva z bratom sva imela takega 'pouka' kmalu dovolj ...«. ³¹

Po podatkih publikacije Der Aufbau des Schulwesens in der Untersteiermark, ki so jo nacisti izdali jeseni 1941, so v ptujskem okupacijskem okrožju, ki je bilo razdeljeno na dva šolska okoliša: Ptuj – levi breg in Ptuj – desni breg, med okupacijo ustanovili 51 osnovnih in 3 meščanske šole, ki so imele 385 oddelkov, v katerih je poučevalo 153 učnih moči.³² Velika večina okupatorjevega učnega kadra je prišla iz Avstrije – največ iz Štajerske, skoraj vsi učitelji pa so bili tudi člani NSDAP.³³

³⁰ Zgodovinski arhiv Ptuj, fond: Deška meščanska šola v Ptujju, šk. 2, Kronika 4-razredne deške meščanske in od leta 1928 mešane meščanske šole v Ptujju, str. 178.

³¹ Branko Voljč, Spomini slovenskega izgnanca na leto 1941, *Tednik*, letnik 49, št. 32, 8. avgust 1996, str. 18.

³² Der Aufbau des Schulwesens, str. 86, 92, 93 in 107–110. V šolskem okolišu Ptuj-levi breg, ki je imel dve meščanski šoli (v Lenartu ter Ormožu) in 25 ljudskih šol z 204 oddelki, je zajel ljudske šole v krajih: Svetinje, Benedikt, Malna, Sv. Trojica, Dornava, Ormož, Velika Nedelja, Juršincih, Trnovska vas, Miklavž v Slovenskih goricah, Lenart v Slovenskih goricah, Gorišnica, Markovci, Središče ob Dravi, Polenšak, Voličina, Tomaž v Slovenskih goricah, Podgorci, Destrnik, Vitomarci, Vintarovci in Vurberk. Šolski okoliš Ptuj-desni breg, ki je imel meščansko šolo v Ptujju in 26 ljudskih šol s 181 oddelki, pa je zajel ljudske šole v krajih: Lovrenc na Dravskem polju, Cirkulane, Ptujjska gora, Starše na Dravskem polju, Leskovec v Halozah, sv. Duh v Halozah, Rače, Zavrč, Makole, Naraplje, Hajdina, Podova, Žetale, Sela v Halozah, Cirkovce, Stoperce, Videm pri Ptujju ter Ptuj, kamor so spadale mestna deška in dekliška šola ter deška in dekliška okoliška šola.

³³ Žnidarič, Okupatorjevo šolstvo na slovenskem Štajerskem, str. 447.

Število nemških učiteljev in učiteljic se je iz dneva v dan spreminjalo. Ob koncu leta 1941 je 18.631 učencev v šolah ptujskega okrožja poučevalo že 213 učiteljev; med njimi je bilo 16 pogodbenih učiteljev, 21 laičnih učiteljev in 36 mladih učiteljev – pripravnikov (Junglehrer). Po statističnih izračunih šolskega urada je v ptujskem okrožju v jeseni 1941 poučeval en učitelj 87,4 učenca; za normalno izpeljavo pouka pa bi po načrtih potrebovali najmanj 372 učiteljev.³⁴

Šolsko leto je bilo razdeljeno na tromesečja s krajšimi počitnicami ob božiču in veliki noči ter je približno ustrezalo današnjemu šolskemu koledarju. Predmeti v učnem načrtu za ljudske šole so bili v glavnem enaki starojugoslovanskim, razlika je bila v tem, da v predmetniku ni bilo pouka slovenščine, ki jo je zamenjala nemščina kot učni jezik, odpadel pa je tudi pouk verouka, lepopisa in higijene. Največ ur v predmetniku je bilo namenjenih pouku nemščine; v prvem in drugem razredu se je poučevala 14 ur na teden, od tretjega do osmega pa 12 ur. Telesni vzgoji so pri fantih v prvem in drugem razredu namenili 3 ure, nato pa do osmega razreda 4 ure, pri dekletih pa v prvem in drugem razredu najprej 2 uri, nato pa do osmega razreda 3 ure. Pouku glasbe so v vseh razredih tako pri fantih kakor pri dekletih namenili tedensko 2 uri. Zgodovina se je poučevala od 5. do 8. razreda tedensko 2 uri, prav toliko ur pa so namenili tudi pouku zemljepisa. Matematika se je poučevala od 1. do 8. razreda po 4 ure tedensko tako pri fantih kot pri dekletih. Pouku biologije so namenili tedensko 2 uri pri fantih od 3. do 8. razreda, pri dekletih pa od 4. razreda naprej. Domovinsko vzgojo so poučevali samo v 4. razredu po 2 uri. V šolskem letu 1943/44 so za dekleta v sedmem in osmem razredu uvedli 2 uri gospodinjstva in 2 uri ročnega dela na teden. Risanje se je poučevalo v vseh razredih: pri dekletih v prvem, tretjem in šestem po eno uro, v drugem in četrtem po 3 ure, v sedmem in osmem razredu pa po 2 uri. Pri fantih sta bili pouku risanja od drugega do osmega razreda namenjeni tedensko 2 uri.³⁵ Kljub temu »uradnemu predmetniku« za ljudske šole pa je bila vsebina pouka prilagojena nacistični vzgoji in ponemčevanju. Največ časa so pri pouku namenili poznavanju zgodovine nacističnega gibanja, življenjepisu Adolfa Hitlerja, vojaškim borilnim veščinam, petju nacističnih pesmi ter učenju nemščine. Šolska mladina v ptujskem okrožju (z redkimi izjemami na Ptuju, kjer gre za otroke ptujskih Nemcev) ni bila vešča nemškega jezika. To je ugotovil ob svojem prihodu na ljudsko šolo v Leskovcu v Halozah tudi nadučitelj Sieg-

³⁴ AMNOM, fond: St. HB. Kreisführung Pettau, šk. K 11/6, Schüler und Lehrer in der Untersteiermark, Marburg im Jänner 1942.

³⁵ Arhiv Slovenskega šolskega muzeja (dalje navajam: ASSM), fasc. Učni načrti osnovnih šol do leta 1941, AZG PMPO, fasc. Landrat, mapa: Amtliche Nachrichten št. 1, 12. september 1941.

fried Weber iz Gradca. S poukom je začel 15. maja 1941, v šolsko kroniko pa je zapisal, »da od 416 otrok niti eden ni znal nemščine«. ³⁶ Poleg učenja nemščine, vojaškega korakanja ter prepevanja nacističnih pesmi so morali učenci pri pouku spremljati nemške zmage na bojiščih, v šolske zvezke pa so morali po nareku učiteljev iz časopisov pisati tudi tako imenovana »tedenska poročila«, ki so se jih morali učiti na pamet. Pri pouku nemščine so poleg čitanke Deutsche Lesebuch für Volksschulen uporabljali še ilustrirano začetnico Fibel für die deutsche Jugend, začetnico Lesefibel Kinderwelt in Arbeitsbuch für Unterricht der deutschen Sprache. Jezikovnemu pouku so služile tudi brošura Walterja Webra Deutsch rasch und richtig ter nemški vadnici Deutsches Sprach in Sie alle bauten Deutschland. Pri geografiji so uporabljali učbenik Deutscher Schulatlas, pri računstvu pa Rechenbuch für Volksschulen. Poleg rednih učbenikov so otrokom na šoli delili in brali ilustrirani list Unser Heer (Naša vojska), ki je prikazovala nacistične zmage. Nemški učitelji na Ptujju pa so pripravili tudi čitanko Lesebogen, ki so jo uporabljali tako pri pouku kot v tečajih nemščine. ³⁷ Slovenska beseda je bila v šoli strogo prepovedana. Helmut Brantner, ³⁸ upravitelj vurberške šole, je ob vsaki priložnosti pri otrocih »psoval in sramotil slovenski jezik, ga imenoval jezik hlapcev in skušal deco prepričati, da niso Slovenci, temveč Štajerci in da so njihovi starši in prastari starši nemškega pokolenja«. Jezika nevedna deca je bila pri pouku dnevno ozmerjana z vzdevki »ein schmutziges serbisches Kind, vindišer Hund, Trotl, Bandit ...«. ³⁹ Vzporedno z osnovnimi šolami so Nemci v ptujskem okrožju ustanovili še tri meščanske šole (Hauptschulen) na Ptujju, v Lenartu in Ormožu, z namenom, da bi nudile sposobnim učencem višjo izobrazbo, s katero bi se lahko vpisali na učiteljske ter v razne poklicne in strokovne šole. ⁴⁰

Usoda slovenskih osnovnošolskih učiteljev je bila od vsega začetka jasna. Po seznamih, ki so jih pripravili ptujski Nemci, je okupator že 8. aprila 1941 aretiral 36 Slovencev, med katerimi je bilo tudi pet učiteljev ter nekdanji

³⁶ Irena Mavrič-Žižek, Občina Videm pri Ptujju v času nacistične okupacije in narodno-osvobodilnega boja 1941–1945; v: *Občina Videm zbornik*, ur. Tatjana Mohorko, Videm pri Ptujju 2011, str. 135.

³⁷ Marjan Žnidarič, Okupatorjevo šolstvo na slovenskem Štajerskem, str. 449; AMNOM, Untersteirischer Heimatdienst, Folge 134, 5. Dezember 1941, Der Pettauener Lesebogen für die ganze Untersteiermark, str. 3.

³⁸ Helmut Brantner, učitelj, pred okupacijo je živel v kraju Eggersdorf. Med okupacijo je počeval na ljudski šoli v Vurberku. Konec marca 1943 je bil vpoklican v nemško vojsko; v: Der Aufbau des Schulwesens, str. 107; AZG PMPO, fasc. Landrat, Amtliche Nachrichten, št. 5, 12. april 1943.

³⁹ ASŠM, Dokumentacijska zbirka, Državna ljudska šola v Vurberku.

⁴⁰ Der Aufbau des Schulwesens, str. 21 in 92.

gimnazijski ravnatelj dr. Maks Kovačič.⁴¹ O aretacijah je poročal tudi Slovenski poročevalec; v prvi številki pod naslovom »*Divjanje narodno-socialističnih okupatorjev*« je zapisal: »*Ptuj. Divjanje hitlerjevcev in nemški okupatorjev se je začelo že prvi dan. Aretirali so uglednejše Slovence: učitelje, duhovnike, profesorje /.../ itd. Aretirane Slovence so na najnesramnejši način sramotili ...*«. ⁴² Naduto obnašanje ptujskih Nemcev in novih oblastnikov v mestu ob Dravi nam opiše tudi Anton Ingolič,⁴³ profesor na ptujski gimnaziji, v črtici z naslovom Tisto noč. Zapisal je: »...*Položaj v mestecu pod mogočnim gradom se je /.../ slabšal iz dneva v dan: najprej so zaprli najvidnejše funkcionarje, potem /.../ učiteljstvo, med katerimi je bila tudi moja žena, nato pa je vsak dan zmanjkalo koga ...*«. ⁴⁴ Odpuščene učitelje, ki so še ostali na svojih domovih, so 5. maja 1941 poklicali na tako imenovani tritedenski tečaj prešolanja »*Umschulungskurs*«. Omenjenega dne so se morali ob devetih dopoldne zglasiti na okrajnem glavarstvu na Ptuj. S seboj so morali prinesiti hrano za tri dni, perilo za tri tedne, odejo, kuhinjsko posodo, jedilni pribor, brisačo, pribor za higieno, krtačko za čevlje in 600 dinarjev. Po opravljenem vpisu so bili odpeljani v Kapucinski samostan, kjer so jih stražili ptujski kulturbundovci, člani ilegalnega SA Sturma Leo Behrbalk, Herbert Blanke, Franc Celotti, Georg Pichler, Albin Ribisl, Otmar Scheichenbauer, dr. Hans Schneditz, dr. Franz Schosteritsch, Adolf Schelinschegg in Hans Slawitsch.⁴⁵ Člani izpostave Varnostne policije in varnostne službe na Ptuj so preverjali in ocenjevali slehernega učitelja. Na popisne pole, ki so jih morali učitelji predložiti, so za večino zapisali, »*da so čisti Slovenci, da so člani sokola, da so Nemcem sovražni, zato njihova prevzgoja ne pride v poštev, prav tako tudi ne kakšna koli zaposlitev v drugem poklicu*« ter »*da bodo izseljeni*«. Na prevzgojni tečaj sta bili vpoklicani tudi Ema Potrč in Ana Ivančič, učiteljici na sedemrazredni ljudski šoli v Destrniku. Za učiteljico Emo Potrč, aktivno članico študijskega odseka Uči-

⁴¹ Ljubica Šuligoj, Pot učiteljskega društva za ptujski okraj od njegovih začetkov do nemške okupacije leta 1941; v: *Šolska kronika*, letnik 10, šte. 2, Ljubljana 2001, str. 264.

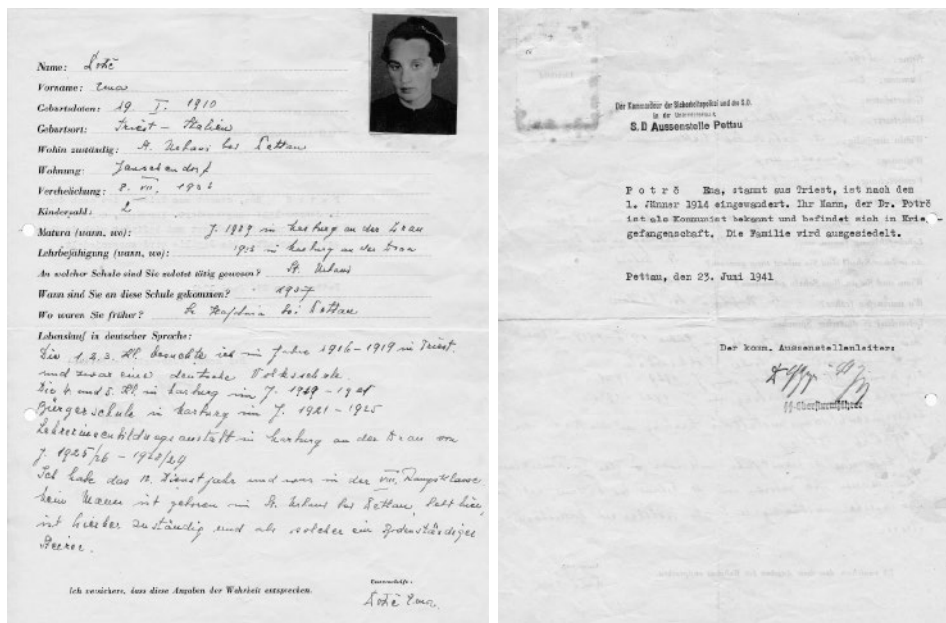
⁴² Mavrič-Žižek, *Ptujsko okrožje*, str. 109.

⁴³ Anton Ingolič, slovenski pisatelj, profesor in urednik, rojen 5. januarja 1907 v obrtniško-kmečki družini na Spodnji Polskavi pri Slovenski Bistrici. Kot profesor slovenščine se je leta 1932 zaposlil na ptujski gimnaziji. Ob okupaciji je bil z družino izgnan v Srbijo. Po vojni je najprej poučeval na ptujski gimnaziji, nato v letih 1946–1955 v Mariboru in od 1955 v Ljubljani. Kot gimnazijski profesor se je upokojil leta 1965. Leta 1976 je postal najprej dopisni, od leta 1981 pa redni član SAZU. S prozo se je začel ukvarjati že v dijaških letih. Za svoje literarno delo je dvakrat prejel Prešernovo nagrado (1949 in 1978) ter nagrado Avnoja leta 1983. Umrl je v Ljubljani 11. marca 1992, pokopan pa je na Zgornji Polskavi; v: *Enciklopedija Slovenije*, knjiga 4, Hac/Kare, Ljubljana 1990, str. 151.

⁴⁴ Anton Ingolič, Tisto noč; v: *Ptujski zbornik II*, Ptuj 1962, str. 383.

⁴⁵ AZG PMPO, fasc. Izseljenci, Vlado Klemenčič, Izseljevanje Slovencev (dalje navajam: Klemenčič, Izseljevanje); Mira Grašič, *Okupatorjevo nasilje*, (dalje navajam: Grašič, *Okupatorjevo nasilje*) v: *Skozi viharje v lepšo prihodnost*, ur. Ljubica Šuligoj, Ptuj 1981, str. 169.

teljski pokret pri ptujskem učiteljskem društvu je izpostava Varnostne policije in varnostne službe zapisala »da je Tržačanka, ki se je preselila na Štajersko po 1. januarju 1914, da je njen mož dr. Potrč znan komunist, ki se nahaja v ječi, in da bo družina izseljena«, za Ano Ivančič pa, »da je čista Slovenka – čičin ter da prešolanje pri njej ne pride v poštev«. ⁴⁶ Po tednu dni bivanja v kapucinskem samostanu so bili učitelji in učiteljice – bilo jih je okoli 130, premeščeni na grad Borl, kjer se je njihova prevzgoja po nekaj dneh spremenila v navadno jetništvo, kasneje pa so bili izseljeni. ⁴⁷

Slika 2: Vprašalna pola učiteljice Eme Potrč. Arhiv zgodovinskega oddelka Pokrajinskega muzeja Ptuj Ormož.

Po statistiki, ki jo je s pomočjo ohranjenega nemškega seznama izseljenih oseb iz Spodnje Štajerske (Verzeichnis der aus der Untersteiermark ausgesiedelten Personen) sestavil Vlado Klemenčič, predvojni učitelj na ljudski šoli v Veliki Nedelji, so nemške okupacijske oblasti leta 1941 iz nekdanjega

⁴⁶ AZG PMPO, fasc. Landrat, Vprašalne pole slovenskih učiteljev od A – Ž v ptujskem okraju.

⁴⁷ Mavrič-Žižek, Cirkulane v času nacistične okupacije in osvobodilnega boja, str. 168. Nemški okupator je konec aprila 1941 na gradu Borl ustanovil prehodno zbirno taborišče za Slovence, ki so bili določeni za izselitev iz Spodnje Štajerske. Imenovali so ga Geheime staatspolizei Anhaltelager Schloss Ankenstein ali tudi Lager Nord (Tajna državna policija, prehodno taborišče grad Borl ali Taborišče Sever). Sredi maja 1941 so grad Borl spremenili v zapor za politične jetnike, ki je bil ukinjen 12. marca 1943.

ptujskega okraja izselile 68 učiteljev in 3 profesorje, kar je predstavljalo 6,10 % vseh izseljenih.⁴⁸ Žal ne razpolagamo s podatki o številu učiteljev, ki so se pred okupatorjem umaknili iz ptujskega okrožja. Prav tako nam tudi znano, koliko učiteljev je med okupacijo ostalo v učiteljski službi in koliko učiteljev je sodelovalo z okupatorjem. Med učitelji, ki so uspešno opravili »izpit iz nemščine«, t. i. »Wiedereinsetzung« ter ostali v učiteljski službi sta bili tudi Ela Žitnik, učiteljica na šestrazredni osnovni šoli v Cirkovcah, in Avgusta Kirbiš, učiteljica na sedemrazredni ljudski šoli v Desterniku. Ela Žitnik se je ob prihodu okupatorja izdajala za »folksdojčerko« ter je med vojno poučevala na šolah v Avstriji.⁴⁹ Avgusta Kirbiš je najprej poučevala na domači šoli, od leta 1943 do konca marca 1945 pa je bila zaposlena na ljudski šoli Gamlizt (Gomilica) pri Wildonu.⁵⁰

Podobno kot osnovne je okupator v ptujskem okrožju takoj ukinil tudi vse srednje in strokovne šole ter državno realno gimnazijo kraljeviča Andreja na Ptuju. Ukinitvev slovenskih šol je najbolj prizadela gimnazijce – osmošolce, ki so bili tik pred maturo. Kmalu po zasedbi Ptuja se je precej dijakov in dijakinj zateklo v Ljubljano, kjer so nadaljevali šolanje na slovenski gimnaziji ali univerzi. Delo na ptujski gimnaziji se je ponovno nadaljevalo 5. maja 1941, ko so profesorji Anton Ingolič, Raimund Burg, Fran Alič, Franc Habe, Franc Jakhl, Arnold Paulinič in Josip Zega, ki so še ostali na Ptuju, začeli z urejanjem učil in šolskih zbirk, ki so bile v prvih dneh vojne precej poškodovane. Kako so potekali ti dnevi na šoli, nam v svojih spominih opisuje pisatelj Anton Ingolič, ko pravi: »/.../ Štajercem, ki smo še ostali, je bilo naročeno, naj prihajamo vsako dopoldne v gimnazijo in v zbornici počakamo na sporočilo našega ravnatelja, ki je moral vsako jutro k nemškemu pooblaščenцу za prosveto po direktive za tisti dan. Zvedel seveda ni nič novega, kajti Nemci so bili neprekosljivi mojstri v zavajanju podrejenih ljudi. Neki dan pa je ravnatelj meni, ki sem bil varuh podporne knjižnice, predal ukaz, da poberem knjige, ki jih imajo dijaki izposojene. To je bilo najtežje, na srečo pa zadnje delo, ki sem ga dobil med svojim devetletnim službovanjem na ptujski gimnaziji. Olajšali so mi ga dijaki, ki so se slabo odzvali pozivu, kolikor so ga opazili na gimnazijskih vratih, saj pouka od zadnjih še svobodnih dni ni bilo. Popolnoma mi je odleglo, ko sem po nekaj dnevih našel gimnazijska vrta zaklenjena, pri enem od kolegov pa izvedel, da smo profesorji odpuščeni /.../«. ⁵¹

⁴⁸ AZG PMPO, Klemenčič, Izselsjevanje; Grašič, Okupatorjevo nasilje, str. 203. Iz ptujskega okraja je bilo po ohranjenem seznamu izseljenih 1164 oseb.

⁴⁹ Irena Mavrič-Žižek, Občina Kidričevo med okupacijo 1941–1945; v *Časopis za zgodovino in narodopisje*, letnik 75, Nova vrsta 40, šte. 1, Maribor 2004, str. 137 in 138.

⁵⁰ Irena Mavrič-Žižek, Občina Destrnik med nacistično okupacijo 1941–1945; v *Destrnik čas ljudje dogodki*, ur. Tjaša Mrgole Jukič, Destrnik 2006, str. 143.

⁵¹ Irena Mavrič, Ptujška gimnazija, str. 90.

V zadnjem predvojnem letu se je na ptujski gimnaziji šolalo 499 dijakov, od tega 324 fantov in 175 deklet. Nekaj gimnazijcev nemške narodnosti (na šoli jih je bilo 19 ali 3,8 %) je šolsko leto 1940/41 zaključilo na Kernstock Oberschule v Mariboru – bivša klasična gimnazija, ki je nadaljevala s poukom sredi junija 1941. Med poletjem je okupator za slovenske dijake, ki so ostali na Ptuj, organiziral tečaje nemškega jezika kot uvod v novo nemško šolo.⁵² Usoda 21 gimnazijskih profesorjev (19 moških in 2 ženski) je bila podobna usodi, ki so jo doživeli učitelji na osnovnih šolah. Večini profesorjev, ki niso bili rojeni na Štajerskem, se je uspelo pravočasno umakniti v Ljubljansko pokrajino, dva profesorja, Jože Kos in Franc Stiplovšek, sta se kot rezervna oficirja jugoslovanske vojske znašla v nemškem vojnem ujetništvu, Anton Ingolič, Janko Liška in Josip Zega so vsa štiri leta vojne preživeli v izgnanstvu, prof. Ferda Šentjurca so zaradi sodelovanja z OF aretirali ter ga preselili v Nemčijo. Profesorja Ivan Burger in Janko Jarc sta bila v italijanski internaciji; ob kapitulaciji Italije jeseni 1943 pa se je Jarc priključil partizanom; poleg njega so v partizane stopili še dr. Stanko Cajnkar, Jože Kos, Jože Krall in France Mihelič. Štirje profesorji, ravnatelj gimnazije Fran Alič, Arnold Paulinič, Franc Jakhl in Raimund Burg, so med okupacijo ostali v učiteljski službi ter poučevali na avstrijskih šolah. Usoda preostalih 7 profesorjev med okupacijo ni znana.⁵³ Med okupacijo so Nemci gimnazijo poimenovali po srednjeveškem pesniku Wolfram von Eschenbach Schule, Oberschule für Jungen.⁵⁴

Po predmetniku, ki ga je imela šola, je bila realka z dvema tujima jezikoma, francoščino in angleščino, poleg le-teh pa so na šoli poučevali še latinščino. Predmeti v učnem načrtu so bili v glavnem enaki starojugoslovanskim, razlika je bila v tem, da v predmetniku ni bilo več pouka slovenščine, srbohrvaščine, verouka, higijene, filozofije, na novo pa je bil uveden pouk izdelovanja letalskih modelov (Flugmodellbau) za fante 2. in 3. razreda. V šolskem letu 1942/43 se mu je pridružil še pouk ročnega dela za dekleta 2. in 3. letnika. Največ ur v predmetniku je bilo namenjenih pouku nemščine, veliko pozornost pa so namenili tudi pouku zgodovine. Poučevala se je od prvega do osmega razreda, glavne učne teme v vseh razredih pa so bile življenjepis Adolfa Hitlerja, stranka NSDAP, nemške zmage. To je razvidno tudi iz ohranjenega učnega načrta pouka zgodovine za dijake 3. in 4. razreda v šolskem letu 1941/42, ki je zajel snov iz obdobja 1914–1941. Učna snov je bila po mesecih obravnavana tako: v novembru so najprej spregovorili o političnem položaju pred prvo

⁵² Prav tam, str. 91.

⁵³ Prav tam.

⁵⁴ Prav tam. Pesnik – vitez, ki je živel med leti 1170 in 1220, je avtor najpomembnejšega nemškega srednjeveškega epa o Parsifalu. Pesnitev, ki je nastala med leti 1200–1210 v času pesnikovega bivanja na dvoru nemškega kneza Hermana von Thüringena, omenja tudi kraje iz širše ptujske okolice – Hajdino, Rogatec in Boč.

svetovno vojno, o izbruhu vojne, sledili pa so: nemški načrti vojnega pohoda, bitka na Marni, obrambna zmaga pri Tannenbergu z uveljavitvijo Hinderburga, vojna strelskih jarkov, Soška fronta, pomorska bitka pri Skagerraku in nemške podmornice. Decembra so obravnavali razvoj nemškega letalstva, rdečo revolucijo, zlom Nemčije in njeno pot v Versailles ter ustanovitev Društva narodov. Po božičnih počitnicah so v januarju spregovorili o nemški novembrski republiki, o Nemčiji kot sužnji sveta – črncu v Porurju, o Adolfu Hitlerju in njegovem življenju ter o ustanovitvi stranke NSDAP. Februarja in marca so se po učnem načrtu dotaknili problema židovstva v nemški zgodovini, programa nacistične stranke in Hitlerjevega prevzema oblasti, spregovorili so o tako imenovanem »Führerprinzipu« ter o Hitlerjevih možeh: Göringu, Goebelsu, Brauchitschu ...; v aprilu so se dotaknili izstopa Nemčije iz Društva narodov leta 1933, uvedbe splošne vojaške obveze, priključitve Avstrije, zasedbe Sudetov, nastanka osi med Italijo in Nemčijo, spregovorili so tudi o formacijah nacistične stranke SA, SS, NSKK itd. V zadnjih dveh mesecih pouka, v maju in juniju, so obravnavali nemški osvobodilni boj: pohod na Poljsko, izkrcanje v Norveški, bitka na zahodu, premirje v Compiègne, boji Italije v Afriki in v Sredozemlju, vojna na Balkanu, boji na vzhodu ter nova Evropa pod nemškim vodstvom.⁵⁵ Šolo, ki je bila organizirana kot »Heimschule«, kar je pomenilo, da sta šola in dijaški dom tvorila celoto, je med okupacijo vodil študijski svetnik dr. Ferdinand Schaidler iz Gradca.⁵⁶

Med okupacijo je bilo na šolo vpisanih 416 dijakov; od teh 240 fantov in 176 deklet. Največ dijakov (222 ali 53, 4 %) je bilo domačinov, 194 dijakov ali 46,6 % je bilo od drugod. Iz okrožij Zgornje Štajerske je bilo 88 dijakov – največ iz Gradca in Judenburga, iz Bukovine je bilo 12 dijakov, to bili otroci preseljenih bukovinskih uradnikov, iz starega rajha je bilo 13 dijakov, iz Švice 2, iz Ljutomera 23, prav toliko tudi iz Maribora in okolice, iz Celja 9 dijakov, iz Gornje Radgone 4, iz Brežic 4 dijaki, po en dijak pa iz Kranja, Trbovelj in Zagreba. Med njimi je bilo 20 % otrok priseljenih avstrijskih in nemških uradnikov.⁵⁷ Na šoli je bilo zaposlenih 31 profesorjev in učiteljev; 17 učiteljev

⁵⁵ Prav tam, str. 93.

⁵⁶ Prav tam; dr. Ferdinand Schaidler je bil po izobrazbi profesor kemije, biologije in fizike. Pred okupacijo je živel v Gradcu, kjer je poučeval na II. Staatliche Oberschule für Mädchen. Po okupaciji je bil premeščen najprej na gimnazijo v Maribor, 19. avgusta 1941 pa je bil imenovan za ravnatelja ptujske gimnazije. Šolo je vodil vse do spomladi 1945, ko je bil vpoklican v nemško vojsko. Po vojni se je vrnil v Gradec, kjer je sprva poučeval na različnih šolah, od leta 1956 do svoje smrti 5. decembra 1966 pa je bil zaposlen na I. Bundesrealgymnasium für Mädchen. Poleg vodenja šole je bil v ptujskem okrožju zadalžen še za protiletalsko zaščito.

⁵⁷ Prav tam str. 100 in 101.

Avstrijcev, 6 Nemcev, 4 Slovenci, za 4 učitelje pa nimamo podatkov. Večina učiteljev je pred okupacijo poučevala na različnih graških šolah.⁵⁸

Poleg realne gimnazije so Nemci med okupacijo na Ptujju odprli še glasbeno šolo, ki jo je marca 1944 obiskovalo 185 učencev; med njimi se je 100 učencev učilo klavir, 35 violino, 33 harmoniko, 15 blok flavto, 8 citre, po trije učenci pa čelo in kitaro, 2 učenca rog in en učenec flavto. Šola, ki jo je vodil učitelj Herman Erjautz, je imela tudi šolski orkester, ki je štel 17 glasbenikov.⁵⁹ Novembra 1941 sta bili na Ptujju in v Ormožu ustanovljeni poklicni šoli; v 15 oddelkih sta zajeli 450 vajencev in vajenk, poučevalo pa jih je 16 učiteljev.⁶⁰ Nemški okupator je veliko pozornost namenil tudi negovanju pletarske obrti. To lahko razberemo iz oglasa za vpis v pletarsko šolo, ki je bil objavljen v časopisu Štajerski gospodar 31. januarja 1942. V oglasu je zapisal, »da se v mesecu februarju 1942 ponovno odpre pletarska šola v Ptujju kot državna obrtna šola za pletarstvo. Otvoritev te strokovne šole je posebno važna, ker ima Nemčija do sedaj samo eno takšno strokovno šolo te vrste«. ⁶¹ Pletarska šola, ki so jo Nemci preimenovali v »Staatliche Berufsschule für Korpflechtere Pettau« oziroma »Državna obrtna šola za pletarstvo«, je v šestih semestrih učence z načrtnim teoretičnim poukom in sistematičnim delom v delavnicah izobrazila za pletarske pomočnike, samostojne obrtnike, predelavce v tovarnah in tovarniške mojstre. Šolnina za semester, ki je trajal pet mesecev, je znašala 31,30 RM, od tega je bilo za učila namenjenih 15,30 RM. Učenci socialno šibkejših slojev so lahko zaprosili za znižano šolnino.⁶² Sprejem učencev je bil odvisen od razpoložljivih mest v delavnici. Pouk je trajal od 7. do 12. ure, od 13. do 16. ure pa je sledilo praktično delo v delavnici. Učenci so po treh letih šolanja opravili pomočniški izpit ter si pridobili naziv pletarskega pomočnika. V šoli so se naučili izdelovati ornamentirane košare, cekarje, mize, vrtno garniture, otroške vozičke, košarice, kovčke, lestence in opletene steklenice.⁶³ V šolskem letu 1942/43 so na Ptujju odprli tudi državno gospodarsko šolo (Staatliche Wirtschaftsschule). V njej naj bi se dijaki v dveh letih izučili za poklic trgoveškega nameščenca. V prvem letu se je v šolo, ki jo je

⁵⁸ Prav tam.

⁵⁹ AMNOM, fond: St. HB. Kreisführung Pettau, šk. K 12/2.

⁶⁰ AMNOM, Untersteirischer Heimatdienst, Folge 119, 1. Dezember 1941, str. 4 in 5.

⁶¹ Otvoritev državne obrtne šole za pletarstvo v Pettau, v: *Štajerski gospodar*, letnik II, št. 5, 31. januar 1942, str. 11.

⁶² Prav tam.

⁶³ Prav tam; Ralf Čeplak, *Kje so tradicionalne obrti, Vodnik k razstavi*, Ptuj 1984, str. 24; Nataša Majerič Kekec, *Obrt nekoč – II*, v: *Iz arhivske zakladnice, Ptujčan*, IX, št. 1, 2003, str. 23.

vodil ravnatelj Konrad Gang iz Köflacha, vpisalo 19 deklet in 16 fantov.⁶⁴ Med okupacijo so bile v Ptuju, Lenartu in Ormožu ustanovljene še gospodinjske šole. Za kmečko mladino pa so ustanovili poklicni kmetijski šoli: za fante v Podlehniku in za dekleta pri Sv. Trojici. Slušatelji so si v tečajih, ki so trajali 3 mesece, pridobili osnovno znanje o kmetijstvu, dekleta pa poleg kuhanja, obdelovanja vrta, reje perutnine še znanje tudi v petju in športu. Kmetijsko poklicno šolo v Podlehniku je vodil nadučitelj Ferdinand Söllner, šolo v Sv. Trojici pa učitelj Hechenberger. Do julija 1944 je bilo na obeh šolah izpeljanih 5 tečajev.⁶⁵

Po zbranih podatkih je v ptujskem okupacijskem okrožju delovalo junija 1943 poleg gimnazije še 83 ljudskih, meščanskih in poklicnih šol s 486 oddelki, v katerih je bilo 19.876 učencev, poučevalo pa jih je 200 učiteljev; med njimi je bilo 49 moških in 151 žensk.⁶⁶ Poleg poučevanja na šolah so bili učne moči vključene tudi v delo ŠDZ; 8 učiteljem je bilo zaupano vodstvo krajevnih skupin ŠDZ, 36 učiteljev je bilo vključenih v različne urade ŠDZ. Večina med njimi je bila v okviru uradov za ljudsko izobraževanje v posameznih krajevnih skupinah ŠDZ zadolžena za izpeljavo jezikovnih tečajev. Kar 71 učiteljic je krajši oziroma daljši čas delalo v organizaciji Nemške mladine, 34 učiteljic je bilo vključeno v delo ženskih uradov, 3 učiteljice pa so bile angažirane v otroških skupinah. Poleg vsestranskega dela v ŠDZ pa so učitelji v ptujskem okrožju v dobrih dveh letih okupacije opravili tudi 1200 hišnih obiskov pri učencih doma.⁶⁷ Kot izšolani govorniki so učitelji nastopali tudi na zborovanjih ŠDZ. Med njimi so se najpogosteje omenjali Helmut Kersch, Kurt Lechner, Karl Rothbart, Hans Moser, Friedrich Schehl, Alfred Kiehl, Karl Schohknecht, Robert Swoboda, Peter Rixen, Hans Rath, Erich Scholze, Josef Suppanz in Wilhelm Lerch.⁶⁸

Šolarji so bili poleg obveznega udejstvovanja v organizaciji nemške mladine (Deutsche Jugend) vključeni tudi v številne propagandne akcije ŠDZ. V novembru 1941 je šolska mladina na slovenskem Štajerskem sodelovala v akciji zbiranja steklenic za nemške vojake na fronti. Devetnajst krajevnih skupin ŠDZ ptujskega okrožja je zbralo 10.225 različnih steklenic. Največ steklenic, kar 3924, je zbrala krajevna skupina ŠDZ Ptuj – levi breg. Pri zbiranju so se

⁶⁴ Der Aufbau des Schulwesens, str. 84 in 85; AMNOM, fond: St. HB. Kreisführung Pettau, šk. K 10/8, Ein Kurzbericht aus der Arbeit der neugegründeten Staatlichen Wirtschaftsschule.

⁶⁵ AMNOM; fond: St. HB. Kreisführung Pettau, šk. K 10/2, mapa: Führungsamt I.

⁶⁶ AZG PMPO, fasc. Chronik der Stadt Pettau, 4. Juni 1943.

⁶⁷ Prav tam.

⁶⁸ Mavrič-Žižek, Ptujsko okrožje, str. 76.

najbolj izkazali dijaki ptujske gimnazije, ki so skupno zbrali 824 steklenic.⁶⁹ Vsa leta med vojno so učenci šol sodelovali pri zbiranju zdravilnih rastlin, starega papirja in kosti, tekstilnih ostankov ter gozdnih sadežev. V šolskem letu 1943/44 so šole ptujskega okrožja zbrale in oddale 13.683 kg kosti, 30.750 kg starega papirja, 7763 kg tekstilnih ostankov, 1776 kg posušenih zdravilnih rastlin ter 8538 kg divjega kostanja in želoda.⁷⁰ V akciji zbiranja zdravilnih rastlin, ki je potekala v poletnih mesecih leta 1944, jim je uspelo dodatno zbrati še 542 kg posušenih zdravilnih zelišč.⁷¹ Učenci so sodelovali tudi pri gojenju sviloprejke, ki so jo šolske oblasti leta 1942 vpeljale na šolah ptujskega okrožja. V ta namen so v okrožju posadili okoli 80.000 murvinih dreves. Vzrejni zavod je bil urejen v prostorih nekdanje Državne meščanske šole Mladika, okrožna pooblaščenka za gojenje sviloprejke pa je bila Teodora Czerny⁷², učiteljica na ljudski šoli v Ptujju. V šolskem letu 1943/44 so v ptujskem okrožju vzgojili 485,56 kg kokonov; pri tem so se najbolj izkazale: ljudska šola v Središču ob Dravi s 73 kg, ljudska šola v Benediktu z 68,7 kg, ljudska šola v Sv. Trojici s 50,5 kg, ljudska šola v Vitomarcih s 40,1 kg, ljudska šola v Svetinjah s 35 kg, ljudska šola v Ormožu s 24,1 kg, meščanska šola na Ptujju s 21,7 kg, ljudska šola v Gorišnici z 21,30 kg, ljudska šola na Ptujju 12,87 kg in ljudska šola v Destrniku z 12,25 kg. Po oddani količini kokonov so v tem letu šole ptujskega okrožja prehitale šole v okrožju Fürstenfeld.⁷³ V začetku šolskega leta 1943/44 je bila mladina vključena v akcijo izmenjave šolskih pisem med avstrijskimi in spodnještajerskimi šolami, ki jo je na pobudo organizacije Der Volksbund für das Deutschtum im Ausland odredil šef civilne uprave na Spodnjem Štajerskem. V okviru te izmenjave so si ljudske šole iz ptujskega okrožja dopisovale s šolami iz okrožij Judenburg, Feldbach in Leibnitz. Dijaki nižjih razredov ptujske gimnazije (Wolfram von Eschenbach Schule, Oberschule für Jungen), so v pismih vrstnikom iz Staatliche Oberschule für Jugend iz Judenburga, spregovorili o pravljičah in pripovedkah, o pustnih običajih, o velikonočnih šegah in navadah iz Ptujja in okolice ter o kmečkem življenju na vasi, dijaki višjih razredov pa o zgodovini in kulturi Ptujja.⁷⁴

⁶⁹ Irena Mavrič-Žižek, »Narod si pomaga sam – Ein Volk hilft sich selbst« Zbiranje zimske pomoči v ptujskem okrožju med okupacijo, (dalje navajam: Mavrič-Žižek: Narod si pomaga sam) v: *Zbornik Pokrajinskega muzeja Ptuj 1*, Pokrajinski muzej Ptuj 2003, str. 193.

⁷⁰ AMNOM, fond: St. HB. Kreisführung Pettau, fasc: K 10/1, Dopis, 8. 8. 1944; AZG PMPO, fasc. Landrat, mapa: Amtliche Nachrichten, št. 2, 27. september 1944.

⁷¹ Mavrič-Žižek, Narod si pomaga sam, str. 194.

⁷² Theodora Czerny, učiteljica za meščanske šole, pred okupacijo je živela v kraju Voitsberg. Med okupacijo je poučevala na meščanski šoli za dekleta na Ptujju, v: *Der Aufbau*, str. 107.

⁷³ AZG PMPO, Schulumtliche Nachricht, št. 2, 27. september 1944 in Schulumtliche Nachricht, št. 6, 6. februar 1945; fasc: Chronik der Stadt Pettau, 24 Juli 1943.

⁷⁴ Mavrič, Ptujjska gimnazija, str. 99, AZG PMPO, Amtliche Nachrichten, št. 3, 21. februar 1944.

Slika 3: Šolska mladina pri izdelovanju igrač za obdaritev otrok ob božiču v ptujskem okrožju. Fototeka zgodovinskega oddelka Pokrajinskega muzeja Ptuj Ormož.

Prva leta vojne je pouk na šolah potekal nemoteno, od jeseni 1944 dalje pa je bil pouk nereden. Šolske učilnice so občasno zasedli pripadniki nemške vojske in policija. Šolski obisk je bil vsa leta okupacije zadovoljiv; učitelji so učencem grozili, da bodo izseljeni, če ne bodo redno hodili k pouku. Učni uspehi so bili slabi, predvsem zaradi neznanja nemškega jezika, zaradi menjavanja nemškega učiteljstva ter zaradi nekvalificiranih učnih kadrov.

VIRI IN LITERATURA

Viri

Arhiv Muzej narodne osvoboditve Maribor, fond: St. HB. Kreisführung Pettau, šk. K 10/1, šk. K 10/2, šk. K 10/7, šk. K 10/8, šk. K 11/6 in šk. K 12/2; Befehlsblatt der Bundesführung des Steirischen Heimatbundes 1941–1945.

Zgodovinski arhiv Ptuj, fond: Deška meščanska šola v Ptuj, šk. 2.

Arhiv Zgodovinskega oddelka Pokrajinskega muzeja Ptuj Ormož, fasc. Chronik der Stadt Pettau /inv. šte. 1786/, fasc. Landrat; fasc. Izseljenci.

Arhiv Slovenskega šolskega muzeja, Dokumentacijska zbirka, Državna šola v Vurberku; fasc. Učni načrti osnovnih šol do leta 1941.

Literatura

Der Aufbau der Aufbau des Schulwesens in der Untersteiermark. Herausgegeben vom Amte Schulwesen in der Bundesführung des Steirischen Heimatbundes, Marburg an der Dra, im Oktober 1941.

Tone Ferenc, *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945*. Maribor, 1968.

Ralf Čeplak, *Kje so tradicionalne obrti, Vodnik k razstavi*. Ptuj, 1984.

Enciklopedija Slovenije, knjiga 4 Hac/Kare. Ljubljana, 1990.

Mira Grašič, Okupatorjevo nasilje. *Skozi viharje v lepšo prihodnost*, ur. Ljubica Šuligoj. Ptuj, 1981, str. 135–215.

Anton Ingolič, Tisto noč. *Ptujski zbornik*, Ptuj, 1962, str. 385–392.

Nataša Majerič Kekec, Obrt nekoč – II. *Iz arhivske zakladnice. Ptujčan*, letnik IX, št. 1, Ptuj 2003, str. 23.

Irena Mavrič-Žižek, Ptujška gimnazija med okupacijo. *Zbornik ob 125-letnici Ptujške gimnazije*, ur. Vlado Horvat. Ptuj, 1994, str. 90–105.

Irena Mavrič-Žižek, »Narod si pomaga sam – Ein Volk hilft sich selbst« Zbiranje zimske pomoči v ptujskem okrožju med okupacijo. *Zbornik Pokrajinskega muzeja Ptuj 1*, ur. Pokrajinski muzej Ptuj, 2003, str. 188–198.

Irena Mavrič-Žižek, Nacistična okupacija Spodnje Štajerske. *Skozi čas, Zbornik Muzeja narodne osvoboditve Maribor za leto 2006*, ur. Marjan Matjašič. Muzej narodne osvoboditve Maribor, 2006, str. 123–154.

Irena Mavrič-Žižek, Občina Destrnik med nacistično okupacijo 1941–1945. *Destrnik čas, ljudje, dogodki*, ur. Tjaša Mrgole Jukič. Destrnik, 2006, str. 134–157.

Irena Mavrič-Žižek, Občina Kidričevo med okupacijo 1941–1945. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, Letnik 75, Nova vrsta 40, šte. 1, Maribor 2005, str. 129–150.

Irena Mavrič-Žižek, *Ptujsko okrožje 1941–1945*. Magistrska naloga. Filozofska fakulteta v Ljubljani, 2007.

Irena Mavrič-Žižek, Občina Videm pri Ptujju v času okupacije in narodnoosvobodilnega boj 1941–1945. *Občina Videm zbornik*, ur. Tatjana Mohorko. Videm pri Ptujju, 2011, str. 124–147.

Branko Voljč, Spomini slovenskega izgnanca na leto 1941. *Tednik*, letnik 49, šte. 32, 8. avgust 1996, str. 18.

Marjan Žnidarič, Okupatorjevo šolstvo na slovenskem Štajerskem (1941–1945). *Časopis za zgodovino in narodopisje*, Letnik 76, Nova vrsta 41, šte. 3–4, Maribor 2005, str. 443–450.

THE EDUCATIONAL SYSTEM OF THE OCCUPYING FORCES IN THE PTUJ DISTRICT IN THE PERIOD BETWEEN 1941 AND 1945

Summary

The main role in the process of Germanisation of the Slovene nation was played by the educational system. Kindergartens and schools became “*basic posts for re-education of Slovene children and youth in the Nazi spirit*”, and they were the starting and the final points of the “*Re-Germanisation process – the language conquest of the Lower Styria*”. Immediately after their arrival in the Ptuj district, the Germans abolished all primary, secondary and

technical schools, which were later on opened as exclusively German institutions. The majority of the German teaching staff came from Austria – mostly from Styria and almost all teachers were also members of the NSDAP (National Socialist German Workers' Party). Slovene teachers and professors were fired; in summer 1941, the German occupier deported sixty-eight teachers in three professors from the Ptuj district. The Ptuj district was divided in two school districts: Ptuj-left and Ptuj-right riverbank, and in the school year 1941/42 the Germans established 51 primary and 3 bourgeoisie schools with 385 classes and 153 teachers. For the county youth the so-called household schools in Lenart, Ptuj and Ormož, as well as the vocational agricultural schools in Podlehnik (for boys) and in Sv. Trojica (for girls) were arranged. Next to the gymnasium, named after the medieval poet Wolfram von Eschenbach, the Wolfram von Eschenbach Schule, Oberschule für Jungen there were also other schools in Ptuj during the war: the state wickerwork school (Staatliche Berufsschule für Korbflechterei Pettau), the state economic school (Staatliche Wirtschaftsschule), a vocational school and a music school. The syllabus contents were adapted to the needs of the Nazi education and Germanisation. The students spent most of the time learning about the history of the Nazi movement and of Adolf Hitler's biography, practicing martial arts, singing Nazi songs, and learning German. Next to the obligatory active participation in the German Youth Association (Deutsche Jugend) the students were also active in gathering medical herbs, collecting waste paper, textile rests, and forest fruits. From 1942 on, they were involved in breeding silkworms. During the war the Nazis established thirty-six permanent kindergartens in the Ptuj district, and in the period of greatest farm chores they established the so-called "harvest kindergartens" with up to 1.300 farmers' and wine-growers' children a day. The school classes took place regularly in the first war years, but from the middle of 1944, they were interrupted very often, for the military or the police occasionally used the classrooms. The number of children attending school was satisfactory; the learning success was poor mostly due to insufficient proficiency in the German language and due to unqualified teaching staff.

DAS SCHULWESEN DER OKKUPATIONSMÄCHTE IN DEM PTUJ/ PETTAU BEZIRK ZWISCHEN 1941 UND 1945

Zusammenfassung

Die zentrale Rolle im Prozess der Verdeutschung des slowenischen Volkes spielte das deutsche Schulwesen. Die Kindergärten und Schulen wurden zu „*Grundeinrichtungen zur Umerziehung der slowenischen Kinder und Jugendlichen im nazistischen Geist*“ und mit ihnen beginnt der „*Rückdeutschungsprozess – der sprachlichen Eroberung der Untersteiermark*.“ Gleich nach ihrer Ankunft in dem Ptuj/Pettau Bezirk stellten die Deutschen alle Grund-, Mittel- und Berufsschulen ein, die später als ausschließlich deutsche Einrichtungen wieder geöffnet wurden. Die größte Mehrheit der Lehrer kam aus Österreich, meistens aus der Steiermark, fast alle Lehrer waren auch Mitglieder der NSDAP. Die slowenischen Lehrer und Professoren wurden entlassen; 68 Lehrer und 3 Professoren wurden im Sommer 1941 aus dem Ptuj/Pettau Bezirk ausgesiedelt. Der Ptuj/Pettau Bezirk wurde in zwei Schulbezirke geteilt: Ptuj/Pettau – linker und Ptuj/Pettau – rechter Ufer und im Schuljahr 1941/42 wurden von den Nazis 51 Grundschulen und 3 Hauptschulen mit 385 Klassen und 153 Lehrkräften eröffnet. Für die bäuerliche Jugend wurden Haushaltschulen in Lenart/Sankt Leonhard in Windisch Büheln, Ptuj/Pettau und Ormož/Friedau, sowie landwirtschaftliche Berufsschulen in Podlehnik/Lichtenegg in Steiermark (für Jungen) und in Sv. Trojica/Heilige Dreifaltigkeit in Windisch-Büheln (für Mädchen) errichtet. In Ptuj/Pettau waren während des Krieges neben des nach dem mittelalterlichem Dichter Wolfram von

Eschenbach benannten Gymnasiums, Wolfram von Eschenbach Schule, Oberschule für Jungen noch die Staatliche Berufsschule für Korbflechtere Pettau, die Staatliche Wirtschaftsschule, eine Berufsschule und eine Musikschule. Die Unterrichtsinhalte wurden der nazistischen Erziehung und Verdeutschung angepasst. Die meiste Zeit wurde der Geschichte der nazistischen Bewegung, der Biographie Adolf Hitlers, den militärischen Kampfsportarten, dem Singen von nazistischen Liedern und dem Deutschunterricht gewidmet. Neben der Pflichtteilnahme in der Organisation der Deutschen Jugend machten die Schüler auch beim Sammeln von Kräutern, Altpapier, Textilresten und Waldfrüchten mit. Ab 1942 wurden sich auch zur Zucht der Seidenspinner hinzugezogen. Im Ptuj/Pettau Bezirk errichteten die Nazis während des Krieges 36 Kindergärten und in der Zeit der Ernte noch die sogenannten „Erntekindergärten“, in denen täglich ungefähr 1300 Bauern- und Winzerkinder waren. In den ersten Kriegsjahren verlief der Unterricht noch ununterbrochen, ab Mitte 1944 wurde er öfters gestört, da die Klassenzimmer von Militär oder Polizei benutzt wurden. Die Zahl der Schulbesuche war befriedigend, die Schulergebnisse aber vor allem wegen mangelnden Deutschkenntnissen, wegen ständig wechselnden deutschen Lehrkräften und wegen unqualifizierten Lehrer, schlecht.